

Nemesi attitűdök egy polgárcsalád életében *Egy emlékiratban rejlő mentalitásvizsgálat lehetőségei**

Az egyén által megélt történelem gyakran kerül ellentmondásba a történelmi valósággal. Különösen igaz ez akkor, amikor egyes társadalmi csoportok vagy családok önmeghatározását vizsgáljuk. A társadalmi hovatartozás egyéni meghatározottságának vizsgálata sok érdekességet rejt az 1879. évi állampolgársági törvény megjelenését követően is, hiszen ekkortól a magyar korona összes országában az állampolgárság „egy és ugyanaz.” A társadalmi hovatartozást ekkor már a szubjektív értékítélet határozza meg.

A társadalom sokszínű, történelmileg kialakult differenciáltságát egyetlen törvény sem képes megszüntetni. A polgári átalakulás során mégis történt egy jelentős változás, hiszen a nemesség létjogosultsága már nem az évszázadok során kialakult formális keretek közt élt tovább, hanem a társadalmi befogadás szociológiai folyamatának eredménye lett.¹ Az egyén önmeghatározása és társadalmi elfogadottsága így döntő fontosságúvá vált. A polgári korban létezett nemesi rend így még tovább rétegződött: a címerrel, megfelelő okiratokkal és ősi múlttal rendelkező kiváltságosok mellett a *szociológiai befogadás eredményeként megnemesedettek* csoportja is megjelent. A régi és új nemességet egyetlen vonás kötötte össze: mindketten az „una eademque nobilitas” örököseként tekintettek magukra.

Ezt a bizonytalan eredetű, de társadalmilag elfogadott réteget a szakirodalom hosszú ideig egységesen dubiozus vagy pretensus (vélt) nemességként tartotta számon.² A népnyelvben is többféle változatot él: kocanemes, lappangó nemes, álnemes.³ A legújabb szakirodalomban a „*rátermettségi elit*” megnevezést használják,⁴ hisz a származás már szociológiai vagy demográfiai kategória.⁵

* A tanulmány az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” pályázat támogatásával készült.

1 Vajay 1987. 40.

2 Az igazolás alatt álló nemesek újabb csoportot képeztek, az ő elnevezésük a legitimatorius. Ezzel gyakran találkozunk az utolsó megyei nemesi összeírásokban, amikor a család neve mellett megjegyezték, hogy igazolás alatt áll. Ilyen volt a közeli Tarnaörsön a Makó család is 1845-ben – MNL HML IV-1/f.

3 Kósa 2001. 35.

4 Vajay 1987. 14.

5 Az utóbbi mellett érvelők rendszerint arra hivatkoznak, hogy a történelmi nemesség számának csökkenésével szükségessé vált a „vérfrissítés”, illetve az differenciált nemességen belül feszülő ellentmondások feloldásának is eszköze volt a „társadalmilag elfogadott” nemeseknek a nemesi társadalomba való beemelése. Vajay 1987. 28.

Ennek a rétegnek a vizsgálatát segíti az az emlékirat, melyet a tiszafüredi Kékessy család őriz.⁶ A *Családi krónika* néven megírt memoár három generáció életét meséli el a reformkortól a Kádár korszak kezdetéig. Az írás betekintést enged egy olyan család életébe, akik sosem viseltek hivatalosan magyar nemesi címet, gondolkodásukba, mentalitásukban, társasági életükben és családi kapcsolatrendszerükben mégis a hagyományos nemesi attitűdöket jelenítették meg úgy, hogy azt a lokális társadalom teljes mértékben elfogadta.

Milyen társadalmi körülmények és egyéni ambíciók vezettek odáig, hogy a hazafias érzelmű egykori gyöngyösi polgárok leszármazottjai „tiszafüredi nemesekké” lettek? S milyen lehetőséget nyújt egy kézirat ahhoz, hogy egy család identitásának változásait rekonstruáljuk? Választ keresünk arra is, milyen előnyökkel járhatott az „illegitim nemesség” a kiegyezés után, s mindez a család tudatos arculatépítő tevékenységének a következménye, vagy az évszázadok alatt megmerevedett társadalmi keretek lassú bomlásának vadhajtása volt-e?

Három generáció – négy attitűdváltás

A *Családi krónika* nem a nyilvánosságnak, hanem az utódoknak készült. „*Nem idegeknek, akik előtt ez különben sem bírna különösebb értékkel, hanem a ti számotokra írom e sorokat, édes fiaim. Feljegyzések lesznek ezek családunk homályos történetéből és az én életemről*”⁷ – írta Kékessy Dezső. Az író és később a fia ezért is törekedtek az általuk ismert valóság rögzítésére, ugyanakkor a felejtés, a szelekció, a lelki- és a társadalmi folyamatok közrejátszottak abban, ahogyan a családi múltat megírták.

A krónikát Kékessy Dezső (1863–1924), egykori szolgabíró kezdte írni negyvenhárom éves korában, 1906-ban. A dualizmus időszakának nyugodt hétköznapijait élte, Tiszafüreden semmi olyan esemény nem történt, amely emlékirat írására ösztönözhetne volna őt. Ellenben azt már jól érzékelte, hogy társadalmi helyzete immár nem az apai házat jellemző polgári milióhöz, hanem a tiszafüredi köznemességhez kötötte őt. Ezt a megtett utat pedig ildomos volt írásba foglalni.

A Heide ősről azt őrizte meg a szájhagyomány, hogy a 18. században Sziléziából érkeztek a Magyar Királyság területére, mert politikai okból hazájuk elhagyására kényszerültek.⁸ A memoáriró Kékessy Dezső családi emlékezete két generációig terjed.

6 A kézirat első részét Kékessy Dezső, egykori szolgabíró írta 1906-ban és 1919-ben. A családi emlékezést fia, Kékessy György folytatta 1936-ban, de csak 1961 és 1964 között fejezte be azt.

7 *Családi krónika* 1964. 1.

8 Valószínű, hogy Nagy Frigyes porosz király Mária Terézia ellen Sziléziáért vívott háborújában állhatott a Habsburgok oldalára, ezért kellett 1741 körül menekülniük. A Heide szó 'hátság'-ot, 'pusztaság'-ot, 'ligetes mező'-t jelent. A Morva forrásától az Oderáig húzódnak a morva-sziléziai lejtők, ahol ma is áll egy Hohe Heide nevű hegycsúcs. Amennyiben eredetileg is Heidének írták a családnevet, úgy valószínű, hogy a család erről a vidékről származik. Az anyakönyvi bejegyzések szerint viszont használták a Herde és a Haide változatot is.

Ükapjáról annyit jegyzett fel, hogy Szécsényben élt és kertész volt. Dédapjáról, *Heide Antalról* azt tudta, hogy Gyöngyösön volt kereskedése és részt vett a város közéletében.⁹ Nagyapja, az *ifjabb Heide Antal* örökölte apja kereskedését, egy ideig bérelte a postát és jövedelmeiből szőlőt vásárolt. „*Ez a jómódú, eleven eszű, kedélyes ember, haladt a korral, már teljesen megmagyarosodott, bár még házánál gyakran használta a német nyelvet.*”¹⁰ Ennek alapján a Heidék ahhoz a német nyelvű polgári réteghez tartoztak, akik a 18–19. század fordulóján a hazai – főként németajkú – polgárságot jelentették a Magyar Királyságban.

A kereskedelmi tevékenység és a szőlőművelés jövedelmei viszont lehetővé tették, hogy a „megmagyarosodott” Heide Antal fiait taníttatni tudja: János jogász lett, Kálmán¹¹ időskorában pedig bankigazgató volt. A reformkor idején lépett be a két Heide fiú a honorátorok igen szűk rétegébe. Ekkor történt meg *az első attitűdváltás*: a kereskedő fiai értelmiségi pályára kerültek.

A fiatal jurátus, *Heide János* (1825–1893) a szabadságharc kitörésekor nevét a város fölött magasodó Kékes hegyről Kékesyre magyarosította,¹² majd csatlakozott az 1848 őszén szerveződő 14. Lehel huszárezredhez, ahol idővel hadnagyi rangot nyert.¹³ A szabadságharc bukása után Itáliában raboskodott, hazatérve 1857-ben feleségül vette egy „szegény tanító lányát,” Zeltner Máriát, és Vámosgyörkön, majd Nagyrédén bérelt földön gazdálkodott. Itt került először kapcsolatba a vidéki köznemességgel, melynek mentalitását ekkor ismerhette meg közelebről. Erre fél évszázaddal később fia így emlékezett. „*Ez a körülmény módot nyújtott neki arra, hogy a megyebeli birtokosság között éljen az akkori búslakodó kornak megfelelő életet, borba, zajos férfimulatságokba ölvén a honfiúi bánatát. Ez bizony sok pénzbe került, s a jövedelmet szépen elvitte. Nem igen gondoltak akkor az emberek a jövőre. Hát bizony. si fueris Romae, Romano vivito more! - vagyis ha Rómában vagy, tégy úgy, mint a rómaiak.*”¹⁴ A Bach-korszakban bekövetkezett a *második attitűdváltás*: a hadszíntereket megjárt, hazafias érzelmű Kékesy-Heide János földbérlése időszakában átvette a vidéki köznemesek életmódját, tehát immár önmagát is ehhez a réteghez tartozónak érezte. A kiegyezés reményében 1860-tól bekapcsolódott Gyöngyös köz-

9 Gyöngyös város tanácsstagjainak jegyzékei között szerepel egy Heide Antal, aki 1840-től 1846-ig többször is tagja volt a II. számú tanácsnak. 1845-ben első rendű tanácsossá választották meg Gyöngyösön. Szabó 2001. 204–205.

10 Családi krónika 1964. 2.

11 Kékesy Kálmán a Hevesmegyei Takarékpénztárnál töltött be tisztséget. Lelkes támogatója volt a Kárpátgyesület túraszakosztályának is. Baráti kapcsolatban állt Hanák Kolossal (1851–1923), aki úttörő munkát végzett a mátrai turistautak kijelölésében és a természetjárás népszerűsítésében. - A Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve. 1887. 233.

12 Ezt a Heide Jánost a gyöngyösi anyakönyv szerint 1825-ben Haide néven keresztelték, apjának Antonius Haidét, anyjának Tempich Teréziát jegyezték be. Két évvel később nővére, Róza családnevet viszont Herde-ként írták. A családtagok pontos életrajzi adatainak beazonosítását nehezíti az a tény, hogy eltérő írásmódokkal anyakönyveztek.

13 Bona 2015. 175.

14 Családi krónika 1964. 15.

igazgatásába,¹⁵ ám tíz év múlva visszavonult, köz- és váltóügyvédként működött, valamint gazdálkodott.¹⁶

A Heidék tehát a neoabszolutizmus időszakában kétszer pozícionáltak át társadalmi helyzetüket. A memoáríró Kékesy Dezső (Gyöngyös, 1863. –Tiszafüred, 1924.) már egy olyan családba született, ahol a nemességhez tartozást tényként kezelték. Szüleitől tudott a Heidék polgári eredetéről, melyet soha nem tagadott, ám azt az ellentmondást sem írásában, sem gondolkodásában nem volt képes feloldani, hogyan került a család az elmulasztott honosítás ellenére a nemesség soraiba.

Kékesy Dezső apjához hasonlóan jogot tanult. 1885-ben választották meg a Tiszafüredi járás segédszolgabírójának, 1887-ben pedig szolgabíró lett.¹⁷ Leendő nejét, bilkei Lipcsey Szerénát (Cegléd, 1869. – Tiszafüred, 1932.) 1886 novemberében jegyezte el,¹⁸ a következő évben pedig összeházasodtak. Apósa, *bilkei Lipcsey Imre*¹⁹ ekkor a járási székhely egyik legvagyonosabb tagja volt, a hat nemesi származású nagybirtokos egyike.²⁰ A Lipcseyek őseiket a 14. századra vezették vissza, lokális társadalmi tekintélyüket pedig tovább növelte, hogy 1849. február 26-án Kossuth Lajos Tiszafüredre érkezve az ő kúriájában szállt meg.

A frigy nemcsak Kékesy Dezső számára volt előnyös. Habár házasságkötése után két évvel hátat fordított a közigazgatási pályának,²¹ szavának politikai súlya mégis megmaradt. Így történt, hogy az 1896. évi országgyűlési választásokat megelőző poroszlói kerületi jelölőgyűlésen, Kékesy Dezső ajánlatát elfogadva, ellenjelölt nélkül in-

15 Kékesy János 1860 decembere és 1861 novembere közt csendbiztos volt, 1867. október 1-je és 1872. január 25-e közt szolgabíró, 1867. május 1. és 1867. október 1. között pedig esküdt. Pap 2011. 159., 172.

16 Az emlékirat szerint végül anyagilag csődbe jutott, mivel a filoxéra elpusztította a megélhetését biztosító szőlőültetvényeit.

17 Pap 2011. 222.

18 Fővárosi Lapok. 1886. november 28.

19 Lipcsey Imre (Tiszafüred, 1811. – Tiszafüred, 1882.) Heves vármegye főügyésze 1845-ben, másodalispánja 1861-ben. 1849-ben helyettes kormánybiztos volt, akinek 1840 körül épült füredi kúriájában 1849 tavaszán többször is megfordult Kossuth Lajos.

20 A századfordulón Füred birtokkoncentrációjára jellemző, hogy a 100 kh-on felüli birtokkal rendelkezők száma 34 fő, a tulajdonukban lévő földterület pedig 18.702 kh volt. Azaz a birtokosok 3,7 százalékának tulajdonában volt a tiszafüredi földterület 71,2%-a. Öt birtokos 1000 kh-on felüli földtulajdonnal rendelkezett. A földtulajdonnal rendelkezők legfelső rétegét alkotó 34 tulajdonos között csak 6 nemesi származású volt, a Lipcseyek, Kovássyak, Gencsyek, az Okolicsányi, a Trázsi és a Lovassy család. Vadász 2000. 154

21 Az egykori szolgabíró a közigazgatási hivataltól való visszavonulása után 1899-ben még elvállalta a Tiszafüredi Takarékpénztár Rt. igazgatói megbízatását (Központi Értesítő, 1899. augusztus 6.), de a századfordulót követően már csak gazdálkodott. 1897-ben Császlón birtokolt 378 kat. hold földet, melyet bérlővel műveltetett. Később, apjához hasonlóan, a szőlészet vált gazdaságában kizárólagossá: nem csupán Olasz Rizling, Mézes Fehér, Ezerjő és Sárfehér fajkból termelt bort, hanem 1899-ben már csemege- és borszőlvesszőket is árult, sőt rendszeres levelezője volt a korszak egyetlen szakmai periodikájának, a Borászati Lapoknak is. - Borászati Lapok, 1899. november 5. Szőlészethez való kötődését mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy 1924-ben bekövetkezett halálakor „hűségese szőlőmunkásai maguk kérték, hogy ők adhassák meg neki a végtisztességet.” Szózat. 1924. május 10.

dították a szabadelvű párt színeiben Lipcsey Ádámot.²² A századfordulón megtörtént a *harmadik attitűdváltás*: az egykori gyöngyösi kereskedő unokája immár nem csak a vidéki köznemesek közt élt, hanem házasságkötése révén ő maga is tagjává lett ennek a társadalmi elitnek.

Apa és fia attitűdváltása közt azonban eltelt egy negyedszázad. Mire Kékesy Dezső beházasodott a bilkei Lipcsey családba, addigra a nemesség születési előjogai végképp a múlté lettek. A század végére kialakultak azok a nyílt társadalmi határok, amikor az egyénnek a társadalomban elfoglalt helyét egyéni önmeghatározása döntötte el. Az emberek viselkedését döntően az határozta meg, hogy milyen imaginációkat társtítottak az általuk érzékelhető társadalmi és természeti környezethez.²³ Kékesy Dezső társadalmi- és családi kapcsolatrendszere azt sugallta, hogy önmagát a nemesség tagjaként pozicionálja, s ezt kellő reprezentációval – kúria vásárlással, külső megjelenéssel, az úri Kaszinó rendszeres látogatásával – környezetével is elfogadtassa. Ennek ellenére mindvégig megőrizte polgári neveltetéséből eredő gondolkodását. Erről tanúskodik az 1906-ban elkezdett *Családi krónika* kezdete is: „Mivel lennék előttetek különb ember, ha beigazolhatnám, hogy egy 3-4 évszázados múltú családból származom? Jobban tisztelnétek akkor emlékeimet? S ti mivel lennétek különbek? Ha tisztességes pályára léptek, kötelességeiteknek eleget tesztek, jó hazafiak lesztek, bizony a százados családfa nélkül is tiszteletben részesültök. (...) Ám ha ez nem így történne, akkor bizony a családfa sem segítené rajtatok.” Az ilyen mélyen gyökerező polgári és demokratikus értékrend kialakulásához legalább két-három generáció szükséges, tehát semmiképp sem a kiegyezés időszakában felnövekvő és szocializálódó Kékesy Dezső új értékítélete lehet ez a címek és rangok felett, hanem ennek gyökereit még a nagyszülői, szülői házban sajátíthatta el.

A memoárt a legidősebb fiú,²⁴ Kékessy György (Tiszafüred, 1902. – Rimaráhó, 1967.) folytatta, illetve fejezte be.²⁵ Felnőtt életének kezdete egybeesett a negyedszázados Horthy-korszak kezdetével. A köznemesek ekkorra már beolvadtak az úgynevezett „történelmi középosztályba,” mely tág gyűjtőfogalma volt a politikai elit és a munkásság-parasztság között elhelyezkedő rendkívül heterogén rétegnek. A lassan letűnő korszaknak igyekeztek mementót emelni: reneszánszukat élték a nemességigazolások.²⁶

22 Fővárosi Lapok. 1896. október 5. A választást végül a Függetlenségi és '48-as Párt színeiben induló Graefl Andor nyerte. Pap 2011. 184.

23 Kunt 2016. 182.

24 Kékesy Dezsőnek és Lipcsey Szerénának négy fia született: Kékessy Tibor (1888–1939), Kékessy Dezső (1890–1934), Kékessy Zoltán (1901–1935), és Kékessy György (1902–1967). Zoltán agglégényként halt meg egy gyilkosság következtében. Közigazgatási pályára íf. Kékesy Dezső lépett, akit 1921-ben a Hatvani járás főszolgabírójának neveztek ki, s ezt az állást haláláig bírta. Pap 2011. 449–450.

25 Az első bejegyzések 1936-ban íródtak, de a teljes kézirat csak 1961 és 1964 közt készült el.

26 Kékessy György korának legteljesebb nemességigazolási dokumentuma Gerő József: A m. kir. belügyminiszter által igazolt nemesek 1867–1937. Ebből tudható, hogy Tiszafüreden a polgári korszakban kérte nemességének igazolását a Benedek család, Kovách Béla kíséreltetügyi adjunktus, Kovách György szigorló orvos és Pathy-Nagy Kálmán postaellenőr, tehát nem a Kékessy család volt az egyedüli, akit származása foglalkoztatott.

A köznemesség történelmi szerepének visszafordíthatatlan megszűnésével a nemesség tudati állapotá, sajátos önmeghatározási móddá, egyéni értéké vált. E tény megjelenik Kékessy György írásában is. Látásmódjában, értékalkotásában tetten érhető az önmaga által meghatározott társadalmi hovatartozása: természetesnek tartja a vezetői szerepet, a kivételezettséget, a morális példaadási kötelezettséget.

A Gazdasági Akadémiát végzett fiatal férfi 1923-ban gazdászként került haza Fűredre, s a szüleitől örökölt 75 hold földön kezdte el vállalkozását. Ennek indulásáról 1930-ban így vallott a nyilvánosság előtt: „Azzal mint fiatal, kezdő gazda is tisztában voltam, hogy a tulajdonomban lévő, mondhatni talpalatnyi birtokon közönséges mezőgazdálkodást nem folytathatok. (...) Mert az állásszerzés már akkor is szinte a lehetetlenséggel volt határos, ez nem sikerült. Nem volt tehát más választásom, mint valami intenzív vállalkozásba fogni.”²⁷ A kijelentés jól mutatja, mekkora átalakulás történt a társadalomban a világháborút követően, hiszen a korábbi kapcsolatrendszer már nem működtek, a formálódó új elit nem nyújtott segítő kezét a magát a történelmi nemesség örököseinek valló réteg tagjainak.

Az emlékiratban Kékessy György úgy fogalmaz, hogy az amerikai nemesfűz vessző telepítése után „két évvel később kosárfonodát is alapítottam. Vagyis a kosárfonoda már megvolt, én csak beleléptem.”²⁸ A Kosárfonó Rt.-t valóban több személy hozta létre, hiszen csak 1926-ban szűnt meg Schleiminger László, Budai Pál, Kohlmann Lajos és Ternay Miklós igazgatósági tagsága. Ettől kezdve a részvénytársaság családi vállalkozásként működött, mivel az igazgatósági tagok közé bekerült Lipcsey Attila és Árpád is.²⁹ A cég a világgazdasági válság idején tönkrement, a felszámolást 1931-ben jelentették be,³⁰ ám ezt követően újraindították a termelést.

A két háború közti időszak erőteljesen mutatja a régi köznemesi réteg teljes szétforgácsolódásának betetőzését és életmódjának megszűnését. Ennek hatására következett be a *negyedik attitűdváltás*: Kékessy György jövedelmét polgári vállalkozóként kereste, de értékrendjében, önmeghatározásában még ott volt a szülői ház hatása: apjához hasonlóan őt is erőteljesen foglalkoztatta a család nemesi eredetének bizonyítása és a múlt megörökítésének szándéka, de emellett tudatosan törekedett arra is, hogy a régi köznemesi családoknak emléket állítson.

27 Köztelek. 1930. augusztus 10.

28 Családi krónika 1964 99. – Kézirat.

29 Központi Értesítő. 1927. április 7. – Lipcsey Attila és Árpád Kékessy György nagybátyjai voltak.

30 Központi Értesítő. 1931. március 26.

A Heide-Kékessy család nemességének kérdése

Az emlékirat egyik időről időre visszatérő motívuma a nemesi eredet bizonyítása. Halbwachs szerint az merül feledésbe, amelynek a jelenben nincsen vonatkoztatási kerete. *„Az emlékezés a kommunikációban él és marad fenn. Az ember kizárólag arra emlékezik, amit a kommunikációban közvetít.”*³¹ Ezt szolgálja a két emlékiratírónak az a törekvése, hogy időről időre visszatértek saját nemességük igazolására.³²

A hazánkban megtelepedő Heidéknek – már amennyiben valóban nemesként jöttek az országba –, lehetőségük lett volna kérni a honosításukat. Ehhez azonban pénzre és iratokra volt szükség.³³ Elképzelhető, hogy a hazájukból menekülni kényszerült család pénz és iratok nélkül érkezett, ám még mindig próbálkozhattak volna a 18. század valamelyik nemesség igazolási eljárásban³⁴ részt venni. Ennek azonban a jegyzőkönyvekben nyoma sincs.³⁵

Kékessy Dezső dédapjának és nagyapjának gyöngyösi kereskedelmi tevékenysége miatt azonban erősen kétséges, hogy a család nemes lett volna. Átalakuló nemzettudatuk a klasszikus német eredetű polgári réteg jegyeit mutatja. Múltjuk iránti érdeklődésük már elhalványult, de kritikával figyelték a magyar nemesi társadalmat is. *„A magyar nemesség többsége kivétel nélkül falusi kúriában élt exkluzív életet, nagy ritkaság volt, ha valaki városban lakott. (...)Az országgyűlésen, a közéletben, a nevelőintézetekben még latinul szóltak, magyarul csak a parasztság beszélt”*³⁶ – írta Kékessy Dezső, aki apja és nagyapja korát a családi elbeszélésekből ismerhette, hiszen nem volt tudomása a városon élő nemességről. Summás ítélete inkább irodalmi hagyományokon alapult.

Mindezek ellenére apja névváltoztatása kapcsán úgy fogalmaz: *„Nem kért ő a névváltoztatásához soha engedélyt, hanem egyszerűn felvette ezt a nevet, s a kor felfogása szentesítette ezt. Ez volt a névkeresztés. Nem törvény, hanem szokás által szentesített dolog nálunk, hogy csakis nemesek használják a név végén az „y” betűt. Atyám nemes-*

31 Halbwachs 1971. 328.

32 A hazai genealógiai munkák egyikében sem szerepel a család mint nemesek. Egyedüli utalás Vajay Szabolcs Johannitákról írt könyvében található, mely 1987-ben jelent meg és családi közléseken alapul.

33 A Heidék megtelepedésekor az 1741. évi XLI. tc. alapján a korábbi 1000 aranyról 2000 aranyra emelték a honosítási díjat, tehát az indigenátusért nagy összeget kellett fizetni, emellett hitelt érdemlően bizonyítani kellett a kibocsátó országban elnyert érvényes nemesi cím meglétét is. Ballabás 2013. 29.

34 A legitim magyar nemesi társadalom a XVIII. századtól küzdött az ellen, hogy kétes eredetű nemesek a soraikba kerüljenek. Ennek megakadályozását szolgálták a nemességigazolási eljárások, ahol egy kiküldött bizottság előtt minden nemes köteles volt igazolni nemesi származását úgy, hogy bemutatta családját címeres nemeslevelét vagy egyik ősenek nemességigazolási bizonyítványát és a tőle való leszármazást. Azokat, akik nem tudták előkelő származásukat megfelelően igazolni, a kétes eredetű nemesség közé sorolták.

35 Heves vármegyében 1707., 1724., 1725., 1727., 1728-1730, 1731-1732., 1733., 1736., 1754-1755. és az 1769. évben történtek nemességigazolási eljárások. A vármegyén 1902-ig külön kezelték a nemességgel kapcsolatos iratanyagokat, melyekben nem szerepel a Heide-Kékessy család. MNL HML IV-I/f.

36 Családi krónika 1964. 2.

sége révén mindig „y”-t használt, így írta nevét nagybátyám is.”³⁷ Kékesy Dezső identitásában 1906-ban erős zavar mutatkozott. Néhány sorral fentebb elismerte, hogy sosem járt utána ősei származásának, így a család eredete bizonytalan. Miután részletesen taglalta felmenői polgári foglalkozásait, egyszer csak azt állítja, hogy nevük -y végződése egyértelmű jele nemesi eredetüknek. Ezek az ellentmondások azt tükrözik, hogy a memoár írója egyrészt igyekezett megfelelni annak a tradicionális köznemesi kapcsolatrendszernek, mely a Lipcsey rokonsághoz fűzte, másrészt próbálta megalapozni azt a családi tudatot, hogy ők semmivel sem kevesebbek, mint apósa tekintélynek örvendő nemzetsége. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a századfordulón nagyszámú genealógiai és heraldikai munka látott napvilágot – köztük épp 1906-ban jelent meg Orosz Ernő levéltárosnak a megyei nemességet összegző munkája, melyben nem szerepel a család³⁸ – vagyis a nemesi származás bizonyítása országszerte egyfajta társadalmi különállást igazoló reprezentációs divat volt.

Kékesy Dezsőnek a nemességhez kötődő első élményei még gyerekkorára vezethetők vissza, amikor apja vámosgyörki és nagyrédei földbérlésének időszakában megismerték a vidéki köznemesség élet- és gondolkodásmódját. Erről 1906-ban így írt: „*a dúsgazdag Suby Józsi*,³⁹ *a szintén gazdag Brezovay Sándor*⁴⁰ és *az Isaák családok*⁴¹ közt élni nem kis feladat lehetett, sok vidám napnak volt a tanúja a nagy-rhédei kis ház.”⁴² A gyermekkori élmények azonban később elhalványultak, mivel a katonaidő leszolgálása után úgy gondolta, hogy nem való neki a katonaelet, ezért „*újra polgár leszek.*”⁴³ Ez a tudat mélyéről fakadó kijelentés egyértelmű jele annak, hogy saját önmeghatározása szerint ekkor még polgárnak érezte magát.

Kékesy Dezső segédszolgabíróként Tiszafüredre kerülve hivatali kötelezettségének eleget téve látogatta végig a járás előkelő családjait. Ekkor ismerte meg Graefl Jenő poroszlói nagybirtokost, akinek öccse, Andor 1896 és 1901 közt országgyűlési kép-

37 Családi krónika 1964. 3.

38 A Heves és a volt Külső-Szolnok Egyesült Vármegyék nemes családjai című kötetéről van szó, mely a legteljesebb összegzése a megyében élt nemes családoknak. A levéltáros a nemesség történelmi szerepéről úgy fogalmaz, hogy „minden időben vérével és vagyonával áldozzék a haza oltárán” (Orosz Ernő 1906. 2.), majd hozzáteszi, hogy a nemesség tartotta meg e nemzetet. A nemesség azonosítása a történelmi nemzettel motiválhatta a hazafias érzelmű Kékesy Dezsőt arra, hogy önmagát is ehhez a réteghez sorolja.

39 Itt valószínűleg Subich Józsefre gondolt, aki az egerfarmosi nemes Subich családhoz tartozhatott.

40 Az egerfarmosi előnevet viselő *Brezovay család* egyik ága 1770–1780 közt már életvitelszerűen Nagyrédén élt. A család több ágra vált: az ősi birtokon, Egerfarmoson maradt Brezovay II. László (1838–1898) országgyűlési képviselő volt, ahogy fia, Brezovay III. László (1864–1929) is. Brezovay Sándor nagyrédei földbirtokos volt, Brezovay András testőrőrnagy pedig egerszóláti birtokos.

41 Az emlékiratíró valószínűleg *Isaák Gyulát* ismerhette (Nagyréde, 1858. – Eger, 1935), aki nagyrédei birtokosként tanulmányai befejezése után a Belügyminisztérium segédfoglalmazója, fogalmazója (1882–1885). A Hatvani járás (1885–1896), az Egri Központi járás főszolgabírója (1896–1901), Heves vármegye főjegyzője (1901–1916), alispánja (1916–1923) főispánja (1923–1927).

42 Családi krónika 1964. 15.

43 Családi krónika 1964. 26.

viselője volt a poroszlói választókerületnek.⁴⁴ Tisztelgő látogatás vezetett Okolicsányi Györgyhez, aki a „füredi nábobként” emlegetett pankotay Jósza György örököse volt. Ám a társadalmi kapcsolatok igazi átalakulását a Lipcsey Szerénával való házasságkötés jelentette, hiszen ekkor került be a fiatal tisztviselő a kiterjedt Lipcsey család rokoni kapcsolatrendszerébe.

Kékesy Dezsőnek viszonylag kevés idő jutott saját élete bemutatására, így azt fia visszaemlékezéséből lehet rekonstruálni. Miután házasságot kötött „*a szép, kis ábrándozó Lipcsey Szerénával*” megvásárolta „*az Igari úton lévő 30 holdas bensőséget*”, mely később a családi fészek lett.⁴⁵ Az előkelő társadalmi helyzetét a kúria átalakításával és egy őspark telepítésével igyekeztek hangsúlyozni. „*Gyönyörű nagy juharok, hársak, bükkök nőttek benne, melyekhez apám aztán még sok szép új fát és fenyőt ültetett. (...) Apám lassan a lakóházat is szépen rendbe hozta. A ház egy szép, öreg oszlopos kúria volt, hátul faverandával. Apám az öreg zszindelytető helyett bádogtetőt csináltatott, a kis faveranda helyett egy jóval nagyobb oszlopos verandát, lépcsőházat toldott az épülethez, fürdőszobát és benti WC-t építtetett. Így kényelmes hatszobás úriház lett.*”⁴⁶ A társadalmi reprezentáció a Kékesy család háztartásának megjelenésében is tükröződött: „*Apám szakácsnét, szobalányt tartott, sőt később, édesanyám elbetegesedvén házvezetőnőt, szolgát, szobalányt is. Utóbbi fekete ruhát és fehér kötényt viselt. A terítésnél is pedáns rendet kívánt, a fehér damasztabroszon mindig dupla tányérnak, ezüst evőeszköznek, poharaknak kellett lenni, ahogy már az akkori szokás volt az úri családoknál. Tartott apám férfimindenest is. (...) Szép fogata volt, igaz, csak egy pár lovat tartott a szőlőhöz, de a lovak olyanok voltak, hogy parádéba is lehetett használni. Volt szép felhajtható bőrtetejű fekete hintója, egy szép elől-hátul támlás, ugyancsak fekete Eszterházy-kocsija, egy gumifedelű sárga homokfutója és volt szép fekete szánkája. A kocsis mindig öltöztetve volt, magyaros libéria, fényes csizma, tollas kocsiskalap*”⁴⁷ – jegyezte le fél évszázaddal később a fia.

A házastársak között azonban komoly ellentétek lehettek. Kékesy Dezső nem szerette felesége gemütlichségét.⁴⁸ Ő mindig „*pedáns volt az öltözetére is. Mindig a legfinomabb angol szövetekből csináltatott magának ruhát, mindig pantallósat. Hozzá mindig kemény inget hordott keménygallérral, az akkori úri divatnak megfelelően.*”⁴⁹ A társadalmi hovatartozást tehát a külső megjelenésében is igyekezett kifejezni.

44 Pap 2011. 184.

45 Az Igari úti kúriát a nagykárolyi gróf Károlyi család emeltette 1867-ben. A gróf Károlyi családot 1854-ben még nem említették tiszafüredi birtokosként. A tiszafüredi temetőben viszont egy köznemesi Károlyi családnak valóban van sírköve. Lehetséges, hogy a két család keveredett össze a Borovszky Samu által szerkesztett műben. – Borovszky Samu 1910. 188. – A helyi hagyomány szerint a gróf Károlyiak abból a célból emeltették az épületet, hogy amikor kiterjedt Szatmár vármegyei birtokaikra utaztak, éjszakai szállás céljára szolgáljon. A hagyománynak egy másik változata szerint a kúria eredetileg vadászháznak épült. 1892-ben. Vadász István ny. múzeumigazgató közlése.

46 Családi krónika 1964. 74.

47 Családi krónika 1964. 79.

48 Gemütlich: kényelmes, kedélyes, otthonos.

49 Családi krónika 1964. 75.

A kaszinó látogatása szintén kötelező kelléke volt az új „földesúri” attitűdnek. Az egykori szolgabíró minden nap délután négy órakor elindult a füredi Kaszinóba és este nyolc óráig ott tartózkodott. A századfordulón a 9000 lakosú járási központ leg- rangosabb társasági központja az 1897-ben alapított Úri Kaszinó volt. Tagságának csak egy részét adták a köznemesek. Ezt a kaszinót látogatta a református lelkész Bán Zsigmond, a római katolikus plébános Tariczky Endre és több, izraelita vallású, köztiszteletnek örvendő személyiség, orvosok, ügyvédek, birtokosok, kereskedők és iparosok. Ez a kaszinó tehát nem a klasszikus úri kaszinók mintájára szerveződött, hanem a járási székhely előkelőségeit tömörítette.⁵⁰ Ebben az időben az egyletekben való részvétel is kifejezte a lokális társadalmi helyzetet: Bán Zsigmond lelkész 10 egyesület tagja volt, Lipcsey József földbirtokos 6, Lipcsey Tamás és Kékessy Dezső földbirtokos 5-5 egyesület tagja volt, de még Tariczky Endre plébános is 4 együletet látogatott rendszeresen.⁵¹

Kékessy Dezső a kaszinó mellett eljárt a megyegyűlésekre is. *„Néhányszor volt megyei ebéd is, ami rendesen halászléfőzéssel volt egybekötve a kertben. Ezeken a megyei ebédeken a legtekintélyesebb megyei emberek vettek részt: Bobory György főispán, Isaák Gyula alispán, Keglevich Gyula gróf, Borhy György, Graefl Jenő, Széky Péter nagybirtokosok.”*⁵² Az egykori füredi szolgabíró tehát megyei szinten is reprezentált, habár valójában a füredi Úri Kaszinóban érezte magát jól, melynek közössége agyvérzése után tiszteletbeli elnöknek választotta öregedő törzstagját.

A kapcsolattartás nélkülözhetetlen része volt a környező földbirtokos családoknál tett rendszeres vizitáció, mely gyakran féktelen mulatozásba torkollott. A tiszaszőlősi birtokos Elek István⁵³ *„hun-avar csatái”* például abból álltak, hogy a mulatozók két részre váltak, hunokra és avarokra, s a csata győztese az lett, aki többet tudott enni-inni. *„Amikor már annyit ettek-ittak, hogy nem fért több beléjük, hol az egyik, hol a másik kilopakodott az udvarra, és ha nem is pávatollat, mint a régi rómaiak, de két ujjukat szájukba dugván üritettek a gyomrukban helyet.”*⁵⁴ A vidéki kúriák továbbra is a férfias mulatságok helyszíneiként szolgáltak.

Kékessy Dezső jól érezte magát fehér asztal és nótaszó mellett, de voltak komoly hiányosságai, melyek sokszor hozták kellemetlen helyzetbe. E hiátusokra két apró epizód mutat rá. Amikor az 1896-ban nemességet nyert Graefl családhoz volt hivatalos, egyedül ő jelent meg sötét öltönyben, mindenki más szmokingot viselt. A másik egy párizsi utazás alatt történt. Az étlapon feltüntetett „pomme” szóról azt gondolták, hogy alma, s csak rendelés után látták, hogy sült krumplit kaptak.

Ezt a vidéki, békés úri életet törte ketté a tanácsköztársaság. A füredi kommunisták tűszokat szedtek. Elhurcolták a legvagyonosabb családok férfi tagjait, köztük Kékessy Dezsőt, az Igari úti kúriát pedig feldúlták. A támadás világos jelzése volt annak, hogy az addig sérthetetlennek hit elit valójában nagyon is sérülékeny. Augusz-

50 A Polgári Kaszinó 1893-ban alakult. Ez a középpolgárság találkozó helye volt.

51 Vadász 2000. 159.

52 Családi krónika 1964. 52.

53 Elek István birtoka 1911-ben 995 kat. hold volt. Gazdacímtár. 1911. 303.

54 Családi krónika 1964. 42.

tus 1-jén a román hadsereg átkelt a Tiszán⁵⁵ és kommunistákat keresett. Túszként ezúttal a fiatal Kékessy Györgyöt vitték a románok magukkal, s arra kényszerítették, hogy mutasson nekik kommunistákat. Annak érdekében, hogy mielőbb szabadon engedjék, a románokat az úgynevezett Partalatti részhez vezette, ahol „*ugyan csak jámbor szántó-vető emberek voltak, s azok is csak messze, de a románok gyorsan beállították gépfegyvereiket és katt-katt-katt, végig gépfegyverezték a rétet. Aztán nem lehetett a Réten mozgást látni. Hogy meghaltak-e, vagy lefeküdtek-e a jámbor parasztok, nem tudom.*”⁵⁶ Az ember értékét tehát erősen meghatározta társadalmi hovatartozása,⁵⁷ hiszen menekülése érdekében gondolkodás nélkül „feláldozta” az ismeretlen szántóvetőket.

Kékessy Györgyöt, aki apját igyekezett egy arisztokratikus úr vonásaival ábrázolni, szintén foglalkoztatta a nemesi eredetük kérdése. Az apjánál kimutatható ellentmondásokat ő sem tudta feloldani „*Sohasem vettem magamnak a fáradtságot, hogy utána járjak családunk eredetének, meg a nemesség különben is idejét múlt intézmény lett.*”⁵⁸ Majd egy bekezdéssel később: „*az eredeti Heide címer itt van nálunk. A címerben lévő álló oroszlán és a felette lévő lovagi sisak arra vallanak, hogy német őseink bátorságért, vitézségért kaphatták a nemességet. (...) Azon a címeren csak ez áll: „Die Familie Heide”, de az hogy ki adományozta és mikor, nincs rajta.*”⁵⁹ Ezt a címert az apja sosem látta, így kérdéses, hogy mikor és vajon mi került a család tulajdonába.⁶⁰

Ebben az időben történt meg a második névváltoztatás, a -ssy forma alkalmazása. Kékessy György elismeri, hogy nevében az -s betű megkettőzése ismét önkényes döntés volt. „*Tibor bátyám kezdeményezésére én két „ss”-el írom a nevem 1930 óta. Bátyám azzal indokolta ezt a kezdeményezést, hogy egy „sy”-nal nem helyes a név írása, mert az egy „s”-hez csak közönséges „i” jár, az „y”-nal pedig két „ss”. A két „ss”-et tehát én szabálytalanul használom, azt egyszerűen csak felvettem minden bejelentés nélkül.*”⁶¹

55 Vadász 1986. 20.

56 Családi krónika 1964. 91.

57 Az esetet Kékessy György május 1-jére datálta. A miskolci csendőrkerület tiszafüredi járásának 1922-ben kelt jelentése szerint „1919. évi augusztus havában ismeretlen okból Tiszafüreden és határában Dimitrescu János őrnagy, román királyságbeli 84. gyalogezred 3. zászlóalj parancsnokának intézkedésére agyonlövették: id. Kiss Lajos, ifj. Kiss Lajos, Kalmár József, Tengericsány József és Csengeri Sándor tiszafüredi lakosok, továbbá Szarvas Sándor, Pétek Ferenc, Fehér Imre és Dögli Benedek tiszaszőlősi lakosok.” – Bánlaky József 1928. 14. melléklet. Mivel ezeket az emlékeket 1961 és 1964 közt jegyezték fel, így az időpontot illetően a memoáriró emlékezett pontatlanul.

58 Családi krónika 1964. 37.

59 Családi krónika 1964. 37.

60 A címer több kérdést is felvet. A család tulajdonában lévő címeren csak annyi áll: Die Familie Heide”. Ugyanez a címer került be a Johannita rend magyar tagjait bemutató kötetbe immár Kékessy von der Heyde aláírással. – Vajay Szabolcs 1987. 510. A család a mai napig nem tudja magyarországi őseit összekötni a sziléziai Heidékkel.

61 Kékessy Györgynek már a nagybátyja, a Gyöngyösön maradt Kékessy János Takaré- és hitelintézeti vezérigazgató is a ssy formát használta. Az emlékiratból úgy tűnik, hogy a gyöngyösi és a füredi család nem tartott kapcsolatot egymással, hiszen említik a családon belül eltérő névhasználatot.

Vajon mi motiválta ezt a döntést? A Lipcseyek mellett Tiszafüred másik igen előkelő családja a Kovássy familia volt. Kékesy György 1929-ben vette feleségül Okolicsányi Erzsébet, Kovássy Margit lányát. A családnév írásának ilyen módon történő megváltoztatását tehát az egy évvel korábbi frigy motiválhatta. Ez pedig még egy mozzanat arra nézve, hogy a társadalmi hovatartozás az egyén önmeghatározásán túl kifejezhető viselkedési, életmódbeli, sőt névhasználati formák alkalmazásával is.

Mítoszok a családi emlékezetben

A színhagyomány útján továbbadott, majd később lejegyzett családi emlékek, történetek alkalmasak arra, hogy az emberi képzelet és öngizolási vágy mítoszokat teremtsen. Az imént bemutatott nemesi származást a rendelkezésünkre álló források alapján nevezhetjük *családi mítosznak* is.

A mítoszeremtés másik formája a nagy nemzeti sorsfordulókhoz kötődő úgynevezett *aranykormítosz*. Ez a forma a szabadságharc leírásában jelenik meg Kékesy Dezső visszaemlékezésében, aki apjától sok mesés történetet hallott „*Tündérországról és az Óriásokról. Csakhogy az a Tündérország, amelyben csodák történtek Magyarország volt, az Óriások pedig a nemzetnek dicső harcban elhullott, vagy a hatalom által felkoncolt, száműzött nagyjai.*”⁶² Nem tudni, hogy az idő torzította-e el a valóságot, vagy már maga Kékesy-Heide János is mesés formában adta tovább fiának kalandjait, de az emlékirat itt feltűnően sok pontatlanságot tartalmaz. Az elbeszélő úgy tudta, hogy apját a Vilmos huszárokhoz osztották be, s Bem seregében harcolt, a valóságban azonban a 14. Lehet huszárezrednél szolgált. Megjelenik az elbeszélésben a másik legendás hős, Petőfi Sándor is, kivel egy víg éjszakát töltött együtt a szabadságharc napjaiban. A meseszöveg fontos mozzanata a hadszíntéren Bem tábornoktól elnyert hadnagyi kinevezés, illetve az aradi várfoogság. Ha pedig azt is hozzátesszük, hogy a szabadságharc leverése utáni időszakról mint *a félistenek felkoncolásáról és bebörtönzéséről* mesél, látható, milyen elementáris erővel hatott még a századfordulón is a forradalom emlékezete.⁶³

A másik aranykormítosz a reformkorhoz kötődik. Különösen fontos érték volt a német polgári gyökerekkel rendelkező Kékesy Dezső számára a magyar öntudat születése, hiszen e folyamat párhuzamosan zajlott a Heidék asszimilációjával. A „nemzeti ébredés koráról” meglepően hű képet fest, hiszen tudatában volt annak, hogy a városok lakosságát zömében a német ajkú polgárság jelentette, s annak is, hogy „*a közéletben,*

62 Családi krónika 1964. 12. – Kézirat.

63 A szabadságharchoz, vagy annak jeles személyiségeihez kötődő évfordulók gyakran motiválták az eseményeket átélt egyéneket arra, hogy személyes élményeiket papírra vessék. 1906-ban temették újra Kassán Thököly Imrét és Zrínyi Ilonát, melyen nagyszámú megyei küldött is részt vett. E mozzanat szintén motiválhatta a memoáírót arra, hogy a szabadságharc eseményeit a nemzeti romantika hangján ábrázolja – Dobszay Tamás 2010. 37.

a nevelőintézetekben még latinul szóltak, magyarul csak a parasztság beszélt.”⁶⁴ Kisfaludy Sándort idézi – „Fájt hallanom magyarokban, magyar hang mint némul el” – annak bizonyosságául, hogy a „megmagyarosodó Heidék” mennyire együtt éltek, éreztek a nemzeti öntudatra ébredő magyar nemzettel.

Fiának jelenkori történelemszemlélete már nélkülözötte ezeket a romantikus elemeket. A történelem sorsfordító napjai az ő visszaemlékezésében is helyet kaptak, ám ezek többnyire tényszerű adatközlések. Érzelmi motiváció egyedül a trianoni békediktátum ismertetésekor nyert teret: „*Trianon. Gyászos emlékü szó. Ott ítéltek halálra Magyarországot.*”⁶⁵ A háborúkat, a világgazdasági válságot mint gazdasági szakember ítéli meg: számára az infláció, a pénzromlás, a munkaerő hiánya, a vásárlóérték csökkenése, adott esetben a bővülő exportlehetőségek bírnak jelentőséggel. Mivel a gazdasági folyamatok mind a vállalkozás, mind a családi jólét vagy nélkülözés meghatározó tényezői voltak, így az egyén történelmi látásmódjának, műltrögzítésének meghatározó részeivé lettek. A történelmi folyamatoknak nincs érzelmi, csak gazdasági vetülete. Az apát jellemző mély nemzettudatot, honfíui kötődést a fiú már nem örökölte, az ő látásmódja és értékítélete a realitás talaján áll. Különösen igaz ez az 1956-os események kommentálására, amikor 1964-ben, az akkor hivatalosan ellenforradalomnak nyilvánított eseményeket emlékiratában ő forradalomként határozta meg.

A mítoszképzés egy sajátos formája viszont nála is megfigyelhető. Mivel őt Füred élete foglalkoztatta, ezért papírra vetette Pénzásó Pista legendáját⁶⁶ és Józsa Gyuri történeteit.⁶⁷

Feltehetnénk a kérdést, hogy ennek a németajkú, polgári származású, de önmeghatározásukban magukat a történelmi középosztályba soroló nemesi származású „polgári arisztokráciának” az életét hogyan befolyásolta a történelem? Stabil pontnak csak a nemesi eredethez való ragaszkodás és ennek a társadalmi reprezentációban történő tükröztetése tekinthető. A több mint fél évszázadon át íródott kézirat lehetővé teszi annak a folyamatnak a követését, ahogyan a polgári korszak végére a történelmi köznemesség gyakorlatilag asszimilálódott a polgári középosztályba,⁶⁸ megélhetése, kap-

64 Családi krónika 1964 2.

65 Családi krónika 1964. 93.

66 Pénzásó Pista: eredeti neve Harsányi István volt. Táltosnak tartották, a kunhalmokat kutatta, mivel úgy hitte, alatta kincs rejtőzik. Füvessy 1989. 54.

67 Pankotay Józsa György (1789–1846). Vaskos tréfái után az utókor a füredi nábobnak nevezte.

68 A polgárság kialakulásának folyamata a 19. század végén gyorsult fel. Jól érzékelhető ez Füred járási székhely életében, ahol az új gazdasági, pénzügyi vállalkozások megalapítói közt ott találjuk a zsidó polgárság mellett a helyi köznemességet is. A helyi polgárság gerincét adó izraeliták élen jártak a kapitalista gazdaság alapjainak kialakításában, a modern gyáripar és hitelélet megteremtésében. Az első füredi nyomdát 1888-ban Löw Sámuel alapította. Az első helyi gőzmalom az 1880-as években Flamm Ignác nevéhez kötődik, aki 1893-ban szorgalmazta a villanyvilágítás bevezetését a városban, majd 1912-ben téglagyárat alapított. A Blau család alapította 1902-ben a Tiszafüredi Ecset-, Meszelő- és Kefegyár Rt.-t, melyhez 1910-ben már egy villanyfejlesztő telep is társult. A századforduló gazdasági vállalkozásaiban nem játszott szerepet a felekezeti hovatartozás. Az 1891-ben létrehozott Faraktár és Gőzmalom Rt. tulajdonosai közt ott találjuk Graefl Jenő földbirtokost, Csávolszky Lajos országyű-

csolatrendszere is ennek megfelelően átstrukturálódott, a társadalmi hovatartozást eldöntő önmeghatározás magánüggévé vált, s legvégül a társadalmi reprezentációból is kiszorult. Végeredményben Füred lokális társadalmát mint polgári társadalmat éri a második világháború kitörése és annak megélése.

Nemesek vagy polgárok?

Az emlékirat íróinak élete egy évszázadot ölel át, vagyis a polgári kornak nevezett közel 80 évet. Ebben az időszakban zajlott a magyar társadalom második legkomolyabb átalakulása: a nemesi előjogok megszűntek, a polgárság kialakulásával a korábban kiváltságokat élvezők csoportja a történelmi középosztályba tagozódott. A nemesség rendi állapota megszűnt, kiváltságok és előjogok hiányában a címer csupán az egyén identitástudatának meghatározója lett.

Az 1918. októberig adományozott nemesi címek és az korszak végig tartó nemesség igazolási eljárások nem bírtak lényegi társadalmi jelentőséggel, viszont mégis az önmeghatározás részei maradtak. A miéltre talán úgy válaszolhatnánk: közrejátszott ebben *egyfajta nemzeti romantika*, mely divattá formálódott, s az sem mellékes, hogy a nemesi származás az új társadalmi keretek között *segítette az egyén társadalomban való elhelyezését*.

Az előjogok nélküli nemesi származásnak már csak a tudati állapotban jutott szerep. Ezért kérte a tiszánánai Galambos Lajos asztalos 1928-ban, a poroszlói Eölvéd-Gachal József festőművész pedig 1937-ben nemessége igazolását. S mivel a származás már csak az egyén önazonosságának eszköze volt, így a társadalmat különösebben nem foglalkoztatta annak hitelessége. A lazuló jogi keretek közt pedig már nem volt olyan valós kontroll, mely következményekkel alkalmazható lett volna ennek az új, magát a történelmi nemesség örököseként azonosító réteggel szemben.

Ez az új elit önmaga gondoskodott arról, hogy a társadalom akként fogadja el őket, ahogyan ők magukat pozícionálták. Ez pedig reprezentációs kényszert teremtett, melynek anyagi kereteit sok esetben csak polgári foglalkozással tudták előteremteni. E kettősség eredménye, hogy nem léteznek tiszta társadalmi tudatformák: a magát köznemesnek valló egyén gondolkodásmódjában is helyet kapott a polgári értékrend, illetve a polgári jogállás is tükrözhetett nemesi attitűdöket.

Amennyiben nem bír jogi jelentőséggel az a kérdés, hogy az egyén nemesi származású-e vagy sem, nincs értelme feltenni azt a kérdést, hogy valóban nemesek vol-

lési képviselőt és több zsidó tőkést, Ernst Vilmost, Epstein Jakabot és Flamm Ignácot. Az 1909-ben poroszlói székhellyel alapított Hevesvármegyei Gyáripari Rt. igazgatója Klein Móric volt, egyik igazgatósági tagja bilkei Lipcsey Tamás. Hasonló helyzet tapasztalható az 1906-ban alapított Tiszavidéki Bank esetében is, ahol bilkei Lipcsey Ákos földbirtokos több zsidó bankárral vett részt a felügyelő bizottságban. - Vadász 2000. 153.

tak-e az emlékiratírók. A nemesi származás vissza-visszatérő bizonyítási kényszere Assmann fogalomrendszere szerint az ő *emlékezetközösségük*, vagyis *családi identitásuk* alapja. Ez pedig e korban már magánügy.

Felhasznált források

Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára (MNL)

MNL HML IV-1/f. Megyei törvényhatóságok, Szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok. 1578-1959. Heves és Külső-Szolnok Vármegye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyvei és iratai. 1304-1850. Nemességvizsgálati iratok. 1578-1902.

Kékesy Dezső–Kékesy György: Családi krónika. 1964. Kézirat. A tiszafüredi Kékesy György tulajdonában.

Fővárosi Lapok 1886., 1896.

Köztelek 1930.

Központi Értesítő 1927., 1931.

Hivatkozott szakirodalom

A Magyarországi Kárpátgyűlés évkönyve 14. 1887. Igló.

Ballabás Dániel 2013: *A magyar nemesség társadalmi tagolódása (16-20. század)* In: Kollega Tarsoly István et al. (szerk.): *Genealógia 2*. Budapest. 7-57.

Bánlaky József 1928: *A magyar nemzet hadtörténelme*. Budapest.

Bona Gábor 2015: *Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara* In: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban*. Budapest.

Borovszky Samu 1910: *Heves Vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*. Budapest.

Dobszay Tamás 2010: *Emlék, felidézés, önéletírás. Egy cívis-memoár tapasztalata*. Korall, 41. Budapest. 35-50.

Füvessy Anikó 1989: *Pénzásó Pistához fűződő hagyományok*. In: Füvessy Anikó - Szilágyi Miklós szerk.: *Fejezetek Tiszafüred folklórijából*. Tiszafüredi Tanulmányok 3. Szolnok. 51-73.

A Magyar Korona Országainak Mezőgazdasági Statisztikája. Gazdaczím-tár. 1911. Budapest.

Gerő József 1938: *A m. kir. belügyminiszter által igazolt nemesek 1867-1937*. Budapest.

Halbwachs, Maurice 1971: *Az emlékezet társadalmi keretei*. In.: Ferge Zsuzsa (szerk.): *A francia szociológia*. Budapest.

- Kósa László 2001: „*Hét szilvafa árnyékában*”. Budapest.
- Kunt Gergely 2016: *A nemesség mítosza a családi emlékezetben és a személyes identitás összefüggései egy házicseléd naplójában*. In. AZ Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának kiadványai. Konferenciák, műhelybeszélések XIII. Nemesi és polgári szerepek, reprezentáció, interpretáció. Eger. 179–192.
- Pap József 2011: *Tisztviselői adattár (1681-)1687-2000*. In. Heves megye történeti archontológiája (1681-)1687-2000. Bán Péter (szerk.): A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 14. Eger.
- Orosz Ernő 1906: *Heves és volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai*. Eger.
- Szabó Jolán 2001: *Gyöngyös önkormányzata 1687–1884*. In. Tanulmányok Heves Megye történetéből 15. Eger.
- Vadász István 1986: *Az „őszirózsás forradalom” és a Tanácsköztársaság Tiszafüreden (1918-1919)* In: Füvessy Anikó - Szilágyi Miklós (szerk.): *Fejezetek Tiszafüred XX. századi történelméből*. Tiszafüredi Tanulmányok 2. Szolnok. 3–23.
- Vadász István 2000: *Társasági-társadalmi élet Tiszafüreden a századfordulón*. In: Zounuk. 15. 151–165.
- Vajay Szabolcs 1987: *A Johannita rend lovagjai 1854-1987*. München.